

Eleonora Gonda-Soroczyńska

**PRZESTRZEŃ UZDROWISKOWA
W KRAJOBRAZIE KULTUROWYM WSI
NA PRZYKŁADZIE UZDROWISKA SOLEC-ZDRÓJ**

***SPA AREAS IN THE CULTURAL LANDSCAPE
OF VILLAGES ON AN EXAMPLE OF SOLEC-ZDRÓJ SPA***

Streszczenie

Celem artykułu było zbadanie relacji pomiędzy krajobrazem kulturowym wsi, a występującą w jego obrębie przestrzenią uzdrowiskową na przykładzie wsi Solec-Zdrój. Na niektóre obszary wiejskie w Polsce już od wielu lat wkroczył ruch turystyczny, w tym uzdrowiskowy (np. Solec-Zdrój, Przerzeczyn-Zdrój, Długopole-Zdrój i inne). Wykorzystywał i wykorzystuje on między innymi zasoby krajobrazu, uznawane za łatwo dostępne „surowce” do produkcji turystycznych atrakcji. Ścisłe są powiązania kultury i turystyki. Turystyka wzbogaca, chroni i popularyzuje dobra kulturalne. Kultura, szeroko rozumiana coraz częściej stanowi ważny element programów turystycznych, wpływa na rozwój turystyki, na podejmowanie podróży turystycznych. Występuje ona trwale, zwłaszcza w turystyce krajoznawczej, uzdrowiskowej, dydaktycznej, studyjnej, językowej, alternatywnej, pielgrzymkowej. Turystyka kulturalna stanowi jeden z najszybciej rozwijających się segmentów globalnego rynku turystycznego. W problematyce tej istotna jest również postawa samorządowców i mieszkańców, którzy w rozwoju turystyki szeroko pojmowanej dostrzegają źródła dochodów. Wyjątkowo korzystną sytuację posiadają miejscowości uzdrowiskowe dysponujące dodatkowymi walorami jakimi są: lecznicze wody mineralne, mikroklimat, dziedzictwo kulturowe, zwłaszcza obejmujące obiekty infrastruktury uzdrowiskowej.

Słowa kluczowe: wieś, uzdrowisko, krajobraz kulturowy, przestrzeń uzdrowiskowa

Summary

The aim of the article was to examine the relations between the cultural landscape of villages and the spa areas located in them based on an example of Solec-Zdrój village in Świętokrzyskie Voivodship. Tourism industry, including spa industry (eg. Solec-Zdrój, Przerzeczyn-Zdrój, Długopole-Zdrój and other) has been present in the Polish rural areas for hundreds of years. It has been taking advantage of the landscape treated as an easily accessible material for the production of tourist attractions. Tourism and culture are closely related. Tourism enriches, protects and popularises cultural heritage. The widely understood culture becomes an important element of touristic programmes, promotes culture and tourism-related journeys. Moreover, it has a well-defined place in the sightseeing, spa, study, educational, linguistic, alternative and pilgrim tourism. Cultural tourism constitutes one of the fastest developing segments of the global tourism market. The demeanour of self-governments and citizens, who seek sources of income in the development of tourism, is also relevant. The situation of spa towns and villages with extra qualities, such as medicinal waters, microclimate and cultural heritage including the objects of spa infrastructure, is extremely beneficial.

Key words: village, spa, cultural landscape, spa area

WPROWADZENIE

Solec-Zdrój to licząca niespełna 900 mieszkańców stałych nizinna wieś gminna, w powiecie buskim, w województwie świętokrzyskim, posiadająca status uzdrowiska. Położona jest ona na obrzeżach Niecki Nidziańskiej, na południowo-wschodnim skraju Niecki Soleckiej, na niewielkim wzniesieniu na skraju Wyżyny Małopolskiej i Kotliny Sandomierskiej, na wysokości 160 m n.p.m., 17 km od Buska-Zdroju. Wieś usytuowana jest nad rzeką Rzęską. Jest ona siedzibą gminy Solec-Zdrój.

Wieś istnieje już od XIV wieku. Jej nazwa pochodzi od słonych źródlisk, występujących dawniej na okolicznych łąkach. Od XVIII wieku wykorzystywano miejscowe wody do warzenia soli. W 1815 roku Becker, radca górniczy Królestwa Polskiego poszukując złóż soli kamiennej natrafił na bogate źródła wód mineralnych o właściwościach zbliżonych do wód buskich. Po analizach właściwości leczniczych od 1820 roku zaczęto je używać do kąpieli leczniczych. W 1837 roku założono we wsi uzdrowisko, którego twórcą był Karol Godeffroy. Wybudowano budynki leczniczo-kąpielowe i mieszkaniowe. Do miejscowości Solec przyłączono 120 ha lasu mieszanego z przewagą sosny. Zmiana nazwy wsi na Solec-Zdrój dokonana została w 1974 roku. Obecnie jest to jedyne prywatne uzdrowisko w Polsce. Jego właścicielem jest prywatna firma - Uzdrowisko Solec-Zdrój Spółka z o.o. należąca do rodziny Daniewskich i Dzianottów.

Uzdrowisko stanowi ekologiczną oazę (wieś i sąsiadujące sołectwa w pełni zgazyfikowane). To miejscowość pełna ciszy, spokoju i czystego powietrza. Panujący tu klimat jest nizinny, umiarkowanie bojęcowym, modyfikowanym

łagodnie przez sosnowy kompleks leśny. To klimat oszczędzający organizm, o stosunkowo niewielkim zróżnicowaniu przestrzennym warunków klimatycznych. Przez prawie pół roku panuje tu komfort klimatyczny. Miejscowość jest dobrze nasłoneczniona, z niewielką ilością opadów – średnio około 570 mm w roku.

Uzdrowisko Solec-Zdrój cechuje ponad 170 lat tradycji leczenia uzdrowiskowego. Dysponuje ono 400 miejscami dla kuracjuszy. Najcenniejszym bogactwem naturalnym Uzdrowiska Solec-Zdrój Sp. z o.o. i podstawą kuracji są pozyskiwane tutaj wody lecznicze. Przeźren uźdrowiskowa w tej wsi stanowi istotny element w jej krajobrazie kulturowym.

PROBLEM BADAWCZY

Opracowanie stanowi próbę zbadania relacji pomiędzy krajobrazem kulturowym wsi, a występującą w jego obrębie przestrzenią uźdrowiskową. Na niektóre obszary wiejskie w Polsce już od stuleci wkroczył ruch turystyczny, w tym uźdrowiskowy (np. Solec-Zdrój, Przerzeczyn-Zdrój, Długopole-Zdrój i inne). Wykorzystywał i wykorzystuje on między innymi zasoby krajobrazu, uznawane za łatwo dostępny element atrakcji turystycznych. W tym względie dodatkowym ułatwieniem jest postawa samorządów i mieszkańców, którzy w rozwoju turystyki szeroko pojmowanej dostrzegają nowe źródła dochodów. W dochodzie narodowym Polski udział rolnictwa od lat maleje. Zmniejsza się jego ranga gospodarcza, a pośrednio i polityczna. Ograniczenie udziału rolnictwa w wiejskiej gospodarce dostrzegalne jest również w krajobrazie i ma duży wpływ na życie mieszkańców wsi. Zapoczątkowany w Polsce wraz z transformacją ustrojową proces zmian, stanowi źródło zagrożeń demograficznych (wyludnianie wsi, migracja do miast), początek upadku kultury rolnej (odłogowanie pól, zarastanie łąk) i związanych z tym zmian w środowisku przyrodniczym. Od lat 90. XX Unia Europejska wprowadziła w życie programy rozwoju obszarów wiejskich i odnowy wsi. Zawierają one propozycje rozwiązywania różnych problemów i zatrzymania niekorzystnych tendencji. Ważną rolę powierza się w nich aktywizacji i oddolnym inicjatywom wspólnoty oraz promowaniu zasady wielofunkcyjności obszarów wiejskich. Takową wielofunkcyjność reprezentują wsie uźdrowiskowe, posiadające wyjątkową sytuację. Kuracjusze, szerzej rozumiani turyści korzystający z wiejskiej turystyki, zwłaszcza ich liczba, wpływają na dochód z sektora turystycznego szeroko pojmowanego. Gminy wiejskie zainteresowane są osiągnięciem dochodów z turystyki, z działalności uźdrowiskowej. Jednak nie zawsze jest to takie proste (patrz dolnośląska wieś Sokołowsko – dawniej prężnie działające uźdrowisko). Współczesne znaczenie turystyki wybiega znacząco poza lokalne odniesienia [Kaczmarek i in. 2008]. Rosnącą powszechność turystyki można także wiązać ze zmianą stylu życia i typu wrażliwości współczesnego człowieka. Podróżujemy coraz częściej i dalej, przy czym

nie zawsze sami potrafimy zwrócić uwagę na to co na danym obszarze jest najważniejsze i najcenniejsze. Kuracjusz-turysta oczekuje szerokiej, atrakcyjnej, przejrzystej oferty turystycznej. W dobie powszechnego dostępu do informacji, oddziaływania elektronicznych mediów i wpływu kultury masowej, turystyka szeroko pojmowana traci swą dotychczasową wyłączność pokazywania świata. Organizatorzy ruchu turystycznego zaczynają kreować, upiększać, a nawet inscenizować atrakcje turystyczne. Adresowane są one do szerzej rozumianego turysty, w tym również do kuracjusza. Oczywiście ich liczba na wsiach jest zdecydowanie mniejsza, aniżeli w ośrodkach miejskich. Ważną rolę w krajobrazie kulturowym wsi uzdrowiskowych pełni przestrzeń uzdrowiskowa, zazwyczaj wydzielona z przestrzeni całej wsi i posiadająca odmienny charakter na tle całej jednostki osadniczej [Węclawowicz-Bilska 2008].

UNIKALNE UJĘCIA WÓD MINERALNYCH CZYNNIKIEM ROZWOJU WSI

W Solcu-Zdroju podczas poszukiwań złóż soli kamiennej w 1815 roku odkryto bogate źródła wody mineralnej o właściwościach leczniczych zbliżonych do wód występujących w mieście uzdrowiskowym Busko-Zdrój [Łajczak 2001]. W wyniku przeprowadzonych później badań geologicznych natrafiono na unikalne ujęcie wód mineralnych na świecie, tj. solankę o zawartości siarkowodoru 8-krotnie większą niż dotychczas eksploatowane źródła. Solecka siarka jest najsilniejszą dostępną wodą leczniczą w Polsce i jedną z najlepszych w Europie. Taką ocenę zawdzięcza nie tylko stężeniu jonów siarczkowych, wynoszącym 103 mg/litr, ale również wysokiej mineralizacji. Posiada wysoką wartość leczniczą, szczególnie w schorzeniach narządu ruchu, schorzeniach reumatycznych oraz ortopedyczno-urazowych i różnego typu alergiach. Występujące na tym obszarze wody mineralne przyczyniły się do powstania uzdrowiska, do rozwoju wsi zwłaszcza w kontekście uzdrowiskowym, do przetrwania trudnych lat transformacji ustrojowej w Polsce, szczególnie bolesnej dla obszarów wiejskich. Wody mineralne pozwoliły miejscowości przetrzymać najtrudniejszy okres.

Aktualnie w Solcu-Zdrój czerpie się wody ze źródła Karol. Jest to woda chlorkowo-siarczanowo-sodowa, bromkowa, jodkowa, borowa siarczkowa z zawartością siarkowodoru w ilości 70 mg/l. Również pozyskuje się wody z ujęcia Szyb Solecki – 2,06% solanka bromkowa, borowa, jodkowa, siarczkowa z zawartością siarkowodoru 120 mg/l [Łazarkowie 2007].

PRZEKSZTAŁCENIA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO WSI

We współczesnej gospodarce i kulturze wyjątkowa jest pozycja turystyki. Również uzdrowiska odgrywają znaczącą rolę. Nowe środki do jakich ma dostęp ten sektor turystyczny, a zwłaszcza pustka po rolnictwie w wielu wsiach razem

decydują o szybkości, kierunku i zakresie przekształceń krajobrazu kulturowego wsi. Przekształcenia te są niejako wymuszone przez panującą sytuację i możliwości. Ścisłe są powiązania kultury i turystyki [Gaworecki 2003]. Turystyka wzbogaca, chroni i popularyzuje dobra kulturalne. Kultura, szeroko rozumiana coraz częściej stanowi ważny element programów turystycznych, wpływa na rozwój turystyki, na podejmowanie podróży turystycznych. Występuje ona trwale, zwłaszcza w turystyce krajoznawczej, uźrowiskowej, dydaktycznej, studyjnej, językowej, alternatywnej, pielgrzymkowej. Turystyka kulturalna stanowi jeden z najszybciej rozwijających się segmentów globalnego rynku turystycznego.

Już w tradycji kultury ludowej całej wczesno-nowożytnej Europy w okresie karnawału, w dni targowe i w czasie jarmarków bardzo popularne było: odgrywanie scen rodzajowych, publiczne głoszenie kazań, pochody, występy objazdowych trup aktorskich itp. Ich treści zapożyczano często z kultury dworskiej lub artystycznie je przekształcano. Wydarzenia te wymagały odpowiednich fizycznych kontekstów wyrazu: placu, ulicy, rynku, kościoła czy karczmy i społecznego uczestnictwa, w którym łączy się rola widza z rolą aktora.

Aktualne wydarzenia turystyczne na wsiach w swoich zasadniczych formach (np. festynów, pikników, dożynek, inscenizacji i występów) nie różnią się istotnie od form historycznych i ich handlowej czy rozrywkowej treści. Nie kształtuje ich jednak aktywność wspólnoty, ale zainteresowany zyskiem przedsiębiorca (parki rozrywki), cele państwa (muzea na wolnym powietrzu) lub zwykle nieformalna, grupa ludzi z pasją (vide turnieje rycerskie). Ogólnie widoczny brak zorganizowanych przestrzeni publicznych sytuacji tego typu wydarzenia najczęściej na obrzeżach wsi lub w terenach otwartych. Jedynie miejscowości uźrowiskowe stanowią wyjątek, bowiem często na terenie wsi uźrowiskowej wśród infrastruktury uźrowiskowej funkcję miejsca publicznego pełni park zdrojowy, muszla koncertowa, czy amfiteatr jak np. we wsi Solec-Zdrój tym miejscem jest Park Zdrojowy i amfiteatr pochodzący z początku XX wieku.

ŁAZIENKI I PARK ZDROJOWY Z UNIKALNYM DRZEWOSTANEM WALORAMI MIEJSCOWOŚCI

Uźrowisko Solec-Zdrój, ze względu na swoje położenie należy do wyjątkowo spokojnego i zacisznego miejsca. Otaczające je lasy sosnowe, brak przemysłu w promieniu kilkudziesięciu kilometrów korzystnie wpływają na panujący tu klimat i ciszę [Kozłowska-Szczęśna i in. 2002]. Obiekty uźrowiskowe zlokalizowane są w pięknym Parku Zdrojowym o powierzchni 11 ha, w obrębie którego znajduje się zalew rekreacyjny – zbiornik retencyjny z wypożyczalnią sprzętu wodnego, boisko do siatkówki plażowej, plaża. Do parku przylega kompleks lasu mieszanego z przewagą sosny (120 ha). Park posiada unikalny drze-

wostan. Warto wspomnieć m.in. gatunki egzotyczne takie jak: kłęk kanadyjski, sosna wejmutka, świerk balsamiczny, platan oraz piękne okazy modrzewi, magnolii, lipy szerokolistnej. Na uwagę zasługuje również przepływająca przez park rzeka Rzęska, malowniczo wkomponowana w jego pejzaż. Las mieszany z przewagą sosny przylegający do Parku Zdrojowego stanowi przedłużenie alei spacerowych i umożliwia naturalne inhalacje powietrzem nasyconym olejkami eterycznymi. Te elementy przyrodnicze stanowią niezaprzeczalne walory miejscowości.

W Parku Zdrojowym usytuowane są zabytkowe domy oraz elementy małej architektury, ściśle powiązane z zabytkowym założeniem parkowo-krajobrazowym. Infrastruktura uzdrowska sama w sobie tworzy zaplecze kulturowe, wyciska piętno na krajobrazie kulturowym wsi [Mazur 1975].

WIEJSKA PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA WSI UZDROWISKOWEJ

W większości wsi w Polsce nie łatwo wskazać stricte wiejską przestrzeń turystyczną. Nieco łatwiej dostrzec ją we wsiach uzdrowskich, w których zazwyczaj uzdrowsko rządzi się własnymi prawami. Wieś posiada wielowiekową tradycję, jako miejsce odpoczynku. W odniesieniu do wiejskiego uzdrowska, to również miejsce odzyskiwania zdrowia i sił witalnych. Ważną rolę odgrywają walory przyrody i egzotyka życia na wsi. Nie są one już jednak wystarczającą zachętą do przyjazdu na wieś. Współczesny turysta, również kuracusz oczekuje obecnie od miejsca w którym ma czasowo przebywać czegoś więcej, ciekawej oferty w formie spektaklu, ekscytującego wydarzenia, widowiska, spotkań z ciekawymi ludźmi. Potrzeby te realizuje przemysł turystyczny, nazywany kulturowym. Przetwarza on zasoby kultury. Przestrzenią turystyczną lub inaczej przestrzenią dla turystyki nazywamy tę część przestrzeni wsi, która staje się kontekstem dla atrakcji turystycznych, traktowanych, jako produkt turystyczny. Przestrzeń ta zwłaszcza ważna jest w miejscowościach uzdrowskich. W omawianej wsi uzdrowskiej Solec-Zdrój wymienić można niektóre elementy tej przestrzeni jak np.: Międzynarodowy przegląd kolęd i pastorałek; Międzynarodowe biegi uliczne; Soleckie lato nad zalewem; Wyścig kolarski; Dożynki. Turysta, kuracusz bardzo zainteresowany jest byciem obserwatorem, a niekiedy nawet uczestnikiem tych atrakcji. Wśród atrakcji turystycznych na uwagę zasługuje również wiodący ze wsi turystyczny szlak czerwony do Buska-Zdroju (w Solcu-Zdrój wyznaczono jego początek). Przez wieś przebiega także zielony szlak turystyczny z Wiślicy do Grochowisk.

W ekonomii pojęcie przestrzeni turystycznej definiowane jest jako część przestrzeni geograficznej, w której obserwuje się zjawisko ruchu turystycznego. W planowaniu przestrzennym przestrzeń ta pojmowana jest jako wydzielony obszar publiczny lub prywatny, służący usługom turystycznym, udostępniany wszystkim zainteresowanym osobom, które przebywają na tym terenie i pragną

z nich skorzystać. Warunkiem dodatkowym wyróżnienia przestrzeni jako turystycznej jest według tych określeń istnienie infrastruktury, której charakter pozwala na klasyfikację przestrzeni do określonego typu turystyki. W miejscowościach uźrowiskowych to przede wszystkim infrastruktura uźrowiskowa. W Solcu-Zdroju na szczególną uwagę zasługują takie jej elementy jak: zakład przyrodolecznicy (z lat 1923-1925), budynek „Zdroju Soleckiego”, pawilon biura usług uźrowiskowych (z 1910 roku), sanatorium „Hotel” (z 1918 roku), willa „Jasna” (z 1910 roku), willa „Prus” (z 1918 roku), willa „Irena”. Nadto do zabytkowej zabudowy przynależy Kościół św. Mikołaja z XIII wieku, usytuowany na wzgórzu, w bliskim sąsiedztwie Parku Zdrojowego. Zagadnienie przestrzeni turystycznej stanowi jeden z obszarów priorytetowych strategii rozwoju turystyki w Narodowym Planie Rozwoju na lata 2007-2013. W zagadnieniach dotyczących rozwoju wsi istotną rolę pełni także Program rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 z lipca 2007 roku. Jego podstawowym celem jest realizacja koncepcji wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich poprzez wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych, wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, różnicowanie działalności gospodarczej tworząc nowe źródła dochodów, inne niż rolnictwo. Rozwój turystyki wiejskiej szeroko pojmowanej stanowi wyjątkową pozycję. Równie ważnym aspektem obszarów wiejskich, poza funkcjami ekonomicznymi i dobrymi warunkami dla rozwoju społecznego jest ich rola w zachowaniu i odtwarzaniu walorów krajobrazowych oraz zasobów przyrody (zachowanie dobrego stanu ekologicznego wód i gleb, bogactwa siedlisk i różnorodności biologicznej) oraz dziedzictwa kulturowego wsi. W krajobraz kulturowy wsi wpisują się licznie zachowane pierwotne formy osadnictwa wiejskiego, pojedyncze obiekty, istniejące w formie wyspowej układy tradycyjnej zabudowy drewnianej o lokalnym i ponadlokalnym charakterze, założenia popałacowe, podworskie, pofolwarczne, obiekty przetwórstwa rolno-spożywczego (spichlerze, wiatraki, młyny wodne, browary), kościoły, kaplice, cmentarze a także zabytki archeologiczne, w tym o własnej formie krajobrazowej. Wszystkie te elementy decydują o tożsamości wsi, o specyfice, o jej niepowtarzalnym charakterze, który winien być pielęgnowany. Wykorzystanie tych elementów, ich zachowanie uznać można za narzędzie do budowania wizerunku obszarów wiejskich na poziomie lokalnym i regionalnym. Elementy dziedzictwa kulturowego wraz z dbałością o odnowę kultury ludowej, tradycyjnych rzemiosł, obrzędowości, muzyki, wraz z zachowaniem dialektów, gwary przyczyniają się do podkreślania indywidualności i wyjątkowości poszczególnych obszarów. Wszelkie działania zmierzające do odnowy wsi winny przyczyniać się do zachowania ciągłości kulturowej obszarów wiejskich, rozwoju tożsamości społeczności i zachowania dziedzictwa kulturowego.

PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA JAKO MIEJSCE PRAWDZIWYCH DZIAŁAŃ SPOŁECZNYCH

Zbiorową tożsamość: narodową, regionalną, lokalną buduje się w oparciu o historię. Z przeszłości czerpie się inspiracje. Uważa się ją za własność. Często darzy się ją szacunkiem i sentymentem. Próbuje się ją rekonstruować. Na jej bazie buduje się nowe dzieła (literackie, filmowe i inne). Jeżeli tożsamość idealizuje się, łatwiej się z nią identyfikować.

Wiejska turystyka podąża współcześnie także, a może przede wszystkim, po śladach przeszłości. Wyidealizowana przeszłość stanowi główne tworzywo atrakcji turystyki wiejskiej, które związane jest z życiem wsi i folklorem. Za sielski obraz wsi jako miejsca „najlepszego do życia” odpowiada jednak nie tylko potrzeba zbiorowej identyfikacji. Wzmocniona jest ona również przez masowe media. W tworzonym przez nie wizerunku wsi stanowiącym idyllę brak jest jednak istotnych cech określanych mianem lokalnych lub regionalnych. Wśród elementów ponadnarodowych na wsi wymienić można takie jak: spokój, cisza, przestrzeń, zielen, czyste powietrze, pomocni i przyjaźni ludzie, mały drewniany kościółek, dom z kominem, pelargonie w oknach. Film, serial, reklama, czasopismo poświęcone wyposażeniu wnętrza dokonują „globalizacji” wiejskości i wprowadzają ją na rynek. To samo spostrzeżenie dotyczy uzdrowisk, a zwłaszcza relacji uzdrowisko miejskie a wiejskie.

Elementy tradycyjnej kultury ludowej, sprzedawane są w postaci produktów turystycznych. Stanowią one gadżety w kulturze masowej. Nie funkcjonują one w kontekście własnej kultury. Sposoby powrotu czy nawiązywania do przeszłości w przestrzeni turystycznej wymagają ich przeanalizowania pod względem autentyczności.

Kreowanie atrakcji winno nawiązywać do autentycznej przeszłości. Autentyczne jest to, co zgadza się z prawdą, co jest oryginalne i niezmienione przez naleciałości, co jest rodzime, nasze własne i autonomiczne. Autentyczne jest też to, co jest odczuwane jako autentyczne, co zostało zaakceptowane i przyjęte przez wspólnotę jako własne, co rodzi zbiorową godność, dumę i radość z posiadania. Autentyczność i autentyzm w przestrzeni turystycznej wynikają więc ze związku atrakcji z życiem codziennym wspólnoty. Zależą od zdolności wspólnoty do wyrażania własnych wartości, określania celów i działania. Rodzą się jako efekt jej aktywności.

Przeszłość ukazujemy za pośrednictwem atrakcji turystycznych. Zastępujemy przeszłość terażniejszością. „Teraźniejszość” może być tylko terażniejszością wspólnoty. Społeczność poszukuje korzeni. W tym celu przywołuje przeszłość. Wskazuje dawne wzorce kultury. Przestrzeń turystyczna powinna być zatem miejscem prawdziwych działań społecznych. Impulsów do jej kreowania należy poszukiwać w obrębie żywej kultury wsi, a nie na peryferiach życia społecznego, jak dzieje się to w przypadku inspirowanych tylko z zewnątrz wydarzeń.

TURYSTYKA WIEJSKA ATRAKCYJNĄ NISZĄ BIZNESOWĄ

Wiejska turystyka stanowi szczególnie atrakcyjną niszę biznesową. Prawie każda miejscowość ma coś do zaproponowania turyście. Turystyka na obszarach wiejskich zaczyna przechodzić ze stadium rozproszonego, spontanicznego i często amatorskiego działania (jak dotychczas w przypadku agroturystyki) do etapu zinstytucjonalizowanego zarządzania i konsolidacji.

Ilustracją trwającego procesu organizacji jest integracja przedsięwzięć turystycznych w tzw. klastry. W tym miejscu należy wskazać innowacyjny klaster Zdrowie i Turystyka „Uzdrowiska - Perły Polski Wschodniej”, stanowiący element współpracy na rzecz rozwoju turystyki uzdrowiskowej w województwie świętokrzyskim i podkarpackim. Klaster turystyczny jako oryginalna koncepcja zintegrowanego zarządzania obszarem stanowi przestrzenną koncentrację przedsiębiorstw, instytucji i organizacji, wzajemnie powiązanych rozbudowaną siecią relacji opartych na wspólnej trajektorii rozwoju (np. technologicznej, wspólnych rynkach docelowych itd.), jednocześnie konkurujących i kooperujących w pewnych aspektach działania. Klastry w Polsce to również ważny element polityki regionalnej, ponadregionalnej, skuteczny instrument wspierania rozwoju obszaru, umożliwiający trwałe podniesienie konkurencyjności i innowacyjności lokalnej gospodarki [Karczmarek i inni 2008]. W wyżej wskazanym innowacyjnym klastrze uczestniczy obok Buska-Zdroju również Solec-Zdrój.

Dążenie do sukcesu ekonomicznego w turystyce często zagraża harmonii wiejskiego krajobrazu. Ma to miejsce nie tylko w oczywistych przypadkach zniszczenia środowiska przyrodniczego na skutek zbyt intensywnego użytkowania turystycznego. Dużo trudniejszy do zidentyfikowania jest często niekorzystny wpływ funkcjonowania atrakcji turystycznej na stan wiejskiej kultury.

Współcześnie obserwowany jest proces odrywania kultury wiejskiej od wspólnotowych źródeł i pierwotnych wartości. Przyczynia się do tego funkcjonowanie atrakcji turystycznych jako produktów przemysłu turystycznego. Traktuje on zasoby kultury i przyrody obszarów wiejskich jako własne, łatwo dostępne bogactwo (negatywne zachowania).

Cel formowania przestrzeni turystycznej nie może być wyłącznie komercyjny. Dominacja celów ekonomicznych w przestrzeni stwarza niebezpieczeństwo dezintegracji i fragmentaryzacji krajobrazu kulturowego wsi. Proces ten obserwuje się już dziś na przykładzie wiejskich terenów wydzielonych dla rozrywki (np. parków jurajskich, centrów uzdrowiskowych, hotelowych i odnowy biologicznej, tzw. centrów kultury regionalnej).

DYSKUSJA

Zarysowująca się nierównowaga czynników ekonomicznych i kulturowych wsi grozi zepchnięciem wiejskiego krajobrazu kulturowego w obszar wymiany towarowej, co w końcu może zniszczyć podstawy jego turystycznej

atrakcyjności. W tej sytuacji niezwykle potrzebne jest określenie warunków kształtowania przestrzeni wsi dla potrzeb eksponowania przejawów wiejskiego życia i przyrody, możliwości rozwoju sfery uzdrowiskowej oraz kreowania nowych atrakcji [Pawłowska 2008]. Wykorzystując wszystkie mocne strony wsi, zwłaszcza w projektach planistycznych i ruralistycznych winno uwzględniać się trwałe umocowanie przestrzeni uzdrowiskowej i szeroko rozumianej turystycznej w wiejskiej kulturze. Przestrzeń uzdrowiskowa w każdej wsi stanowi istotny element w jej krajobrazie kulturowym.

Doświadczenie turysty, nawet jako proste obcowanie z pięknem natury i kultury obszarów wiejskich jest doznaniem estetycznym [Urry 2007]. Reżyserowana atrakcja turystyczna staje się swoistym dziełem sztuki. Teatralny sposób przedstawiania życia wsi, przedmiotów sztuki ludowej i widoków ma duże znaczenie zarówno dla jakości doświadczenia turystycznego jak i stanu krajobrazu kulturowego wsi. Być może należałoby zastanowić się nad rozważeniem estetycznego wymiaru przestrzeni turystycznej. W przestrzeni turystycznej, w myśl estetyki zaangażowania (aesthetics of engagement), spotykają się: twórca, dzieło, odbiorca oraz otoczenie.

Wspólnota wiejska powinna nieustannie potwierdzać i budować własną tożsamość, także w procesie tworzenia i udostępniania atrakcji turystycznych. Włączenie ich w obręb kultury miejscowej może mieć także miejsce za sprawą ułatwień i korzyści jakie infrastruktura turystyczna wnosi do praktyk wspólnoty.

PODSUMOWANIE

We wszystkich działaniach zmierzających ku polepszaniu sytuacji na wsi w kierunku korzystnych zmian ekonomicznych, poprawy wizerunku, wykorzystania w pełni potencjału wsi należy włączyć kreowane atrakcje turystyczne do praktyk wspólnoty tak, aby mogły stać się częścią jej kultury. Tylko wówczas staną się one czynnikiem kultury miejscowej. Równocześnie mogą wnieść swój własny wkład w harmonię krajobrazu.

Umiejętne zarządzanie przestrzenią turystyczną, w tym uzdrowiskową może stanowić skuteczne narzędzie harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego wsi.

WNIOSKI KOŃCOWE

1. Wiejski krajobraz kulturowy nie jest reliktem, który można zakonserwować. To żywa przestrzeń, zmieniająca się stale pod wpływem czynników zewnętrznych i wewnętrznych.

2. Krajobraz kulturowy to również zmieniający się sposób doświadczania wiejskości, stanowiący trwały element całej kultury.

3. Ważne jest rozwijanie na wsi nowych form działania.
4. Rozrastająca się przestrzeń turystyczna na wsi winna być źródłem nowych znaczeń i wartości w obrębie wiejskiej kultury.
5. Tak jak kiedyś rolnictwo, aktualnie turystyka winna wytwarzać własne formy i rytuały określające właściwości terytorium.
6. Ważna jest analiza zasobów przestrzeni turystycznej na wsi, ekonomiczny i estetyczny wymiar jej funkcjonowania.

BIBLIOGRAFIA

- Gaworecki W. *Turystyka*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003, 438 ss.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B. *Przeźreń gościnnie - kilka uwag o konkurencyjności regionów*, [w:] Gołębowski G. red., *Turystyka, jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w dobie globalizacji*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008, s. 136–151.
- Kozłowska-Szczęśna T., Błażejczyk K., Krawczyk B., Limanówka D. *Bioklimat uzdrawisk polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*. PAN, Warszawa 2002, s. 418–421.
- Łajczak A. *Źródła mineralne Niecki Nidziańskiej*. Czasopismo Geograficzne, 72,2, Wrocław 2001, s. 151–184.
- Łazarkowie M., R., *Uzdrawiska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny*. Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. Wincentego Pola w Lublinie, Lublin 2007, s. 90.
- Mazur W. Solec. *Problemy uzdrawiskowe*, 4(92), cz. III, 1975, s. 109–117.
- Węclawowicz-Bilska E. *Uzdrawiska polskie*. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków 2008, s. 50–72.
- Pawłowska K. *Przeciwdziałanie konfliktom wokół ochrony i kształtowania krajobrazu*. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008, s. 23–68.
- Urry J. *Spojrzenie turysty*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 154–218.

Dr inż. arch. Eleonora Gonda-Soroczyńska
Katedra Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu,
ul. Grunwaldzka 53, 50-357 Wrocław
tel. 0-71-320-56-16, fax 071-320-56-07, kom. 604 603 147
e-mail: -soroczyńska@up.wr
eleonora.gonda oc.pl

Recenzent: Prof. dr hab. Władysława Stola